

O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI JIZZAX FILIALI

ISSN 2181-3884

ZAMONAVIY ILMIY-TEXNIK TADQIQOTLAR

xalqaro jurnali

Vol. 2 No. 3

2026

**International Journal of
Contemporary Scientific
and Technical Research**

**Volume 2 Issue 3
2026**

**Zamonaviy ilmiy-texnik
tadqiqotlar xalqaro jurnali**

**3-son
2026**

**Международный журнал
современных научно-
технических
исследований**

**Том 2 Выпуск 3
2026**

MIRZO ULUG'BEK NOMIDAGI O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETINING JIZZAX FILIALI

Xalqaro ilmiy-elektron jurnali

Tahrir kengashi raisi:

P.f.d., prof., O.X. Turakulov

Bosh muharrir:

A.A. Abdumalikov

Tahrir kengashi mas'ul kotibi:

D.M. Jomurodov

Tahririyat hay'ati:

1. B.f.d., prof., S. Murodova (O'zMU Jizzax filiali, UZB)
2. P.f.n., prof., S. Usmanov (O'zMU Jizzax filiali, UZB)
3. T.f.n., dos., S. Tavboev (O'zMU Jizzax filiali, UZB)
4. F.f.d., prof., N. Djusupov (O'zDJTU, UZB)
5. T.f.d., dos., S. Ruzimov (TTPU, UZB)
6. P.f.d., prof., G. Lekerova (SKU, KZH)
7. DSc., Ali Coşkan (ASUI, TR)
8. T.f.d., prof., D. Irgasheva (TATU, UZB)
9. T.f.d., prof., I. Siddikov (NRU TIIAME, UZB)
10. T.f.n., dos., S. Eshkabilov (NDU, US)

Zamonaviy ilmiy-texnik tadqiqotlar xalqaro elektron jurnali (International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research) O'zMU Jizzax filiali Kengashining qaroriga asosan tashkil etilib, 2022-yil 9-sentabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №038200 raqami bilan ro'yxatidan o'tkazilgan, shuningdek davlatlararo standartlar talabi asosida O'zbekiston Milliy kutubxonasidan jurnal uchun 2181-3884 ISSN raqami olingan.

© "O'zMU Jizzax filiali" – 2023

Tahririyat manzili:

130100, Jizzax viloyati, Jizzax shahri,
Sh.Rashidov Shox ko'chasi, 259-uy.

BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA TADQIQOTCHILIK KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH – ZAMONAVIY PEDAGOGIK ZARURAT SIFATIDA

Shakarov Axror Amonqulovich

Samarqand davlat pedagogika instituti, mustaqil tadqiqotchi.

e-mail: axrorshakarov86@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-1755-220X>

Аннотация.

Мазкур мақоллада бо'лажак о'қитувчиларда tadqiqotchilik ko'nikmalarini rivojlantirishning zamonaviy pedagogik zarurati nazariy-metodologik jihatdan tahlil qilingan. Oliy pedagogik ta'lim jarayonida bo'lajak mutaxassisni nafaqat kasbiy bilim va amaliy ko'nikmalarga ega pedagog, balki ta'lim jarayonida yuzaga keladigan muammolarni aniqlash, ularning sabablarini ilmiy asosda o'rganish, zarur ma'lumotlarni izlash va tahlil qilish, dalillarga asoslangan xulosalar chiqarish hamda pedagogik faoliyatini muntazam takomillashtirishga qodir tadqiqotchi-pedagog sifatida tayyorlash zarurati asoslangan. Tadqiqotchilik ko'nikmalarining bo'lajak o'qituvchining kasbiy kompetentligi, tanqidiy va refleksiv fikrlashi, mustaqil qaror qabul qilishi hamda innovatsion pedagogik faoliyat yuritishidagi o'rni yoritilgan. Shuningdek, tadqiqotchilik ko'nikmalarini rivojlantirishga ta'sir etuvchi zamonaviy pedagogik omillar tizimlashtirilib, mazkur ko'nikmalarining bo'lajak o'qituvchi kasbiy tayyorgarligidagi funksional ahamiyati ochib berilgan. Tahlillar asosida tadqiqotchilik ko'nikmalarini pedagogik kasbiy tayyorgarlikning qo'shimcha elementi sifatida emas, balki uning tarkibiy va zarur komponentlaridan biri sifatida rivojlantirish lozimligi asoslangan.

Калит so'zlar: bo'lajak o'qituvchi, tadqiqotchilik ko'nikmasi, tadqiqotchilik faoliyati, kasbiy tayyorgarlik, pedagogik ta'lim, tadqiqotchilik kompetensiyasi, tanqidiy fikrlash, refleksiv faoliyat, ilmiy izlanish, dalillarga asoslangan pedagogik faoliyat.

РАЗВИТИЕ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ НАВЫКОВ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ КАК СОВРЕМЕННАЯ ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ НЕОБХОДИМОСТЬ

Шакаров Ахрор Амонкулович

Самаркандский государственный педагогический институт, независимый исследователь.

Аннотация.

В статье с теоретико-методологических позиций анализируется современная педагогическая необходимость развития исследовательских навыков у будущих учителей. Обосновывается необходимость подготовки будущего специалиста в процессе высшего педагогического образования не только как педагога, обладающего профессиональными знаниями и практическими навыками, но и как педагога-исследователя, способного выявлять проблемы, возникающие в образовательном процессе, научно исследовать их причины, осуществлять поиск и анализ необходимой информации, формулировать выводы на основе доказательств и систематически совершенствовать свою педагогическую деятельность. Раскрывается роль исследовательских навыков в развитии профессиональной компетентности будущего учителя, критического и рефлексивного мышления, способности самостоятельно принимать решения и осуществлять инновационную педагогическую деятельность. Кроме того, систематизированы современные педагогические факторы, влияющие на развитие исследовательских навыков, и раскрыто их функциональное значение в профессиональной подготовке будущего учителя. На основе проведенного анализа обосновано, что исследовательские навыки необходимо развивать не как дополнительный элемент профессионально-педагогической подготовки, а как один из её неотъемлемых и необходимых компонентов.

Ключевые слова: будущий учитель, исследовательские навыки, исследовательская деятельность, профессиональная подготовка, педагогическое образование, исследовательская компетентность, критическое мышление,

рефлексивная деятельность, научное исследование, доказательная педагогическая деятельность.

DEVELOPING RESEARCH SKILLS IN FUTURE TEACHERS AS A MODERN PEDAGOGICAL NECESSITY

Shakarov Axror Amonqulovich

Samarkand State Pedagogical Institute, Independent Researcher.

Abstract.

This article provides a theoretical and methodological analysis of the contemporary pedagogical necessity of developing research skills in future teachers. It substantiates the need for higher pedagogical education to prepare future specialists not only as teachers possessing professional knowledge and practical skills but also as teacher-researchers capable of identifying problems arising in the educational process, scientifically investigating their causes, searching for and analyzing relevant information, drawing evidence-based conclusions, and continuously improving their pedagogical practice. The role of research skills in developing future teachers' professional competence, critical and reflective thinking, independent decision-making, and innovative pedagogical activity is examined. In addition, contemporary pedagogical factors influencing the development of research skills are systematized, and the functional significance of these skills in future teachers' professional preparation is revealed. Based on the analysis, it is substantiated that research skills should be developed not as an additional element of professional pedagogical preparation but as one of its integral and essential components.

Keywords: future teacher, research skills, research activity, professional preparation, teacher education, research competence, critical thinking, reflective activity, scientific research, evidence-based pedagogical practice.

Kirish. Jahon ta'lim makonida kechayotgan transformatsion jarayonlar o'qituvchi kasbining mazmuni va unga qo'yiladigan kasbiy talablarni sezilarli darajada o'zgartirmoqda. Zamonaviy pedagogdan muayyan fan mazmunini o'quvchiga yetkazish yoki mavjud metodik tavsiyalarni amaliyotda qo'llash bilangina cheklanib qolmay, ta'lim jarayonida yuzaga keladigan pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish, muammolarni aniqlash, ularning sabab va oqibatlarini dalillar asosida o'rganish hamda o'z pedagogik faoliyatini olingan natijalar asosida takomillashtirib borish talab etiladi. Bunday kasbiy faoliyat o'qituvchining tadqiqotchilik pozitsiyasiga ega bo'lishini va tadqiqotchilik ko'nikmalarining yetarli darajada rivojlanganligini taqozo etadi.

O'qituvchilar tayyorlashning zamonaviy konsepsiyalarida ilmiy tadqiqot va pedagogik amaliyot o'rtasidagi aloqani kuchaytirish muhim yo'nalishlardan biri sifatida qaralmoqda. Tadqiqotga asoslangan pedagogik tayyorgarlik bo'lajak o'qituvchiga ilmiy adabiyotlarni o'rganish, pedagogik hodisalarni konseptual jihatdan anglash, tadqiqot metodlaridan foydalanish hamda olingan ilmiy natijalarni muayyan ta'lim vaziyatlariga tatbiq etish imkonini beradi. Shu jihatdan tadqiqotchilik faoliyati bo'lajak o'qituvchini pedagogik fikrlovchi, refleksiv va izlanishga yo'naltirilgan mutaxassis sifatida tayyorlashning muhim vositasi hisoblanadi.

So'nggi yillarda amalga oshirilgan xalqaro tadqiqotlarda ham bo'lajak o'qituvchilarning tadqiqotchilik kompetensiyasi samarali pedagogik faoliyat bilan chambarchas bog'liqligi qayd etilmoqda. Xususan, L. Gussen va hammualliflar tadqiqotchilik kompetensiyasi o'qituvchining o'z pedagogik faoliyatini refleksiv baholashi, ilmiy tadqiqot natijalarini talqin qilishi va ilmiy asoslangan tavsiyalarni amaliyotga tatbiq etishi uchun zarurligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, tadqiqotda ko'plab bo'lajak o'qituvchilarda ilmiy tadqiqotga nisbatan motivatsiyaning yetarli emasligi va tadqiqot metodlariga oid bilimlarning nisbatan pastligi kabi muammolar mavjudligi aniqlangan.

Bu holat tadqiqotchilik ko'nikmalarining o'z-o'zidan, faqat oliy ta'lim jarayonida ilmiy mazmundagi fanlarni o'rganish hisobiga shakllanmasligini ko'rsatadi. Ularni rivojlantirish maqsadli, tizimli va pedagogik jihatdan tashkil etilgan faoliyatni talab qiladi. Bo'lajak o'qituvchi tadqiqot muammosini ko'ra olish, ilmiy savolni shakllantirish, tegishli manbalarni izlash va saralash, ilmiy axborotni tanqidiy tahlil qilish, tadqiqot metodlarini tanlash, ma'lumotlarni qayta ishlash, natijalarni interpretatsiya qilish hamda ilmiy asoslangan xulosa chiqarish jarayonlarida bevosita ishtirok etishi zarur.

Tibor Vigh tomonidan 2024-yilda bo'lajak o'qituvchilar ishtirokida amalga oshirilgan empirik tadqiqot ushbu masalaning amaliy ahamiyatini yanada yaqqol ko'rsatadi. Tadqiqotga jalb qilingan 45 nafar bo'lajak o'qituvchining tadqiqotchilik faoliyati tahlil qilinganda, ular pedagogik mashg'ulotlarni tahlil qilishda nisbatan yaxshiroq natija ko'rsatgani, biroq tadqiqot maqsadi va savollarini shakllantirish, ilmiy adabiyotlar sharhini amalga oshirish hamda tadqiqot natijalaridan umimlashtirilgan xulosalar chiqarishda qiyinchiliklarga duch kelgani aniqlangan. Muallif

tadqiqotga yo'naltirilgan faoliyat nazariya bilan pedagogik amaliyot o'rtasidagi bog'liqlikni kuchaytirishini ham ko'rsatadi.

Demak, bo'lajak o'qituvchining tadqiqotchilik ko'nikmalarini rivojlantirish masalasi faqat ilmiy faoliyat bilan shug'ullanuvchi mutaxassis tayyorlash ehtiyoji bilan belgilanmaydi. Mazkur ko'nikmalar kundalik pedagogik faoliyatning o'zida ham zarurdir. O'qituvchi o'quvchilarning o'zlashtirishidagi muammolarni aniqlashi, qo'llanilayotgan metodlarning samaradorligini tahlil qilishi, ta'lim natijalarini kuzatishi, turli pedagogik yechimlarni taqqoslashi va tegishli dalillarga asoslanib o'z faoliyatiga o'zgartirishlar kiritishi lozim. Mazkur jarayonlarning har biri muayyan darajada tadqiqotchilik faoliyatining mantiqiy tuzilishiga ega.

O'zbekiston oliy pedagogik ta'limi kontekstida ham bo'lajak o'qituvchilarning ilmiy-tadqiqotchilik tayyorgarligiga e'tibor kuchayib bormoqda. Mahalliy tadqiqotlarda ilmiy-tadqiqotchilik kompetensiyasini shakllantirish jarayonida tadqiqot metodlarini o'zlashtirish, ma'lumotlarni tahlil qilish, ilmiy adabiyotlar bilan ishlash va tadqiqot natijalarini taqdim etish kabi faoliyatlarning ahamiyati qayd etilgan. Biroq tadqiqotchilik ko'nikmalarini bo'lajak o'qituvchining yaxlit kasbiy faoliyati bilan integratsiyalash, uni pedagogik muammoni aniqlashdan boshlab natijalarni amaliy faoliyatga tatbiq etishgacha bo'lgan uzluksiz jarayon sifatida shakllantirish masalasi alohida ilmiy-metodik yondashuvni talab qiladi.

Bizningcha, bo'lajak o'qituvchining tadqiqotchilik ko'nikmasi — pedagogik muammoni aniqlash, tadqiqot vazifasini belgilash, ilmiy va empirik axborotni izlash, saralash va tanqidiy tahlil qilish, tegishli tadqiqot usullarini qo'llash, olingan natijalarni interpretatsiya qilish, dalillarga asoslangan xulosa chiqarish hamda ushbu xulosalardan pedagogik faoliyatni takomillashtirishda foydalanishga imkon beruvchi o'zaro bog'liq amaliy-intellektual harakatlar majmuidir.

Mazkur ta'rifda tadqiqotchilik ko'nikmasi faqat ilmiy ish yozish yoki tadqiqot metodologiyasini bilish bilan chegaralanmaydi. Uning mazmunida muammoni ko'rish, savol qo'yish, dalil izlash, axborotning ishonchligini baholash, tahlil qilish, xulosa chiqarish va olingan natijani pedagogik qarorga aylantirish kabi o'zaro bog'langan harakatlar birligi nazarda tutiladi. Shu sababli tadqiqotchilik ko'nikmasining rivojlanganligi bo'lajak o'qituvchining mustaqil fikrlashi, kasbiy refleksiyasi va o'z pedagogik faoliyatini ilmiy asosda takomillashtirishga tayyorligini belgilovchi muhim ko'rsatkichlardan biri sifatida qaralishi mumkin.

Shundan kelib chiqib, mazkur tadqiqotning **maqsadi** — bo'lajak o'qituvchilarda tadqiqotchilik ko'nikmalarini rivojlantirish zaruratini zamonaviy pedagogik talablar nuqtayi nazaridan nazariy jihatdan asoslash, uning kasbiy tayyorgarlik tizimidagi funksional ahamiyatini aniqlash hamda mazkur zaruratni yuzaga keltiruvchi asosiy pedagogik omillarni tizimlashtirishdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Bo'lajak o'qituvchilarda tadqiqotchilik ko'nikmalarini rivojlantirish muammosi zamonaviy pedagogika fanida o'qituvchining kasbiy tayyorgarligi, tadqiqotga asoslangan ta'lim, refleksiv amaliyot va dalillarga asoslangan pedagogik faoliyat kabi bir-biri bilan uzviy bog'liq yo'nalishlar doirasida tadqiq etilmoqda. Mazkur muammoning ilmiy adabiyotlarda turli konseptual yondashuvlar asosida talqin qilinishi "tadqiqotchilik ko'nikmasi", "tadqiqotchilik kompetensiyasi", "tadqiqotchilik faoliyati", "research engagement" va "research-based teacher education" tushunchalarining mazmunini chegaralarini aniqlashtirish zaruratini yuzaga keltiradi.

M. Matjašič va J. Vogrinc tomonidan 2024-yilda amalga oshirilgan tizimli adabiyotlar sharhida bo'lajak o'qituvchilarning tadqiqotchilik kompetensiyasiga oid ilmiy yondashuvlar o'rganilib, mazkur tushunchaning ta'rif, uni baholash va rivojlantirish masalalarida ilmiy adabiyotlarda izchillik yetarli emasligi aniqlangan. Mualliflar tadqiqotchilik kompetensiyasini rivojlantirish o'qituvchilarni tayyorlash dasturlarining muhim tarkibiy qismi ekanligi borasida umumiy ilmiy qarash mavjudligini qayd etadilar. Bu esa muammoning dolzarbligi bilan bir qatorda, uning konseptual jihatlarini aniqlashtirish zarurligini ham ko'rsatadi.

Tadqiqotchilik kompetensiyasiga nisbatan kengroq yondashuv L. Gussen, F. Schumacher, N. Großmann, L. Ferreira González, K. Schlüter va J. Großschedl tadqiqotlarida kuzatiladi. Mualliflar tadqiqotchilik kompetensiyasini faqat tadqiqot metodlari haqidagi bilimlar yig'indisi sifatida emas, balki kognitiv hamda affektiv-motivatsion tarkibiy qismlarning o'zaro birligi sifatida ko'rib chiqadilar. Bunday yondashuvda bo'lajak o'qituvchining tadqiqot olib borishni bilishi bilan bir qatorda, tadqiqot faoliyatining kasbiy ahamiyatini anglashi va unda ishtirok etishga motivatsiyasi ham muhim hisoblanadi.

Mazkur yondashuv pedagogik nuqtayi nazardan alohida ahamiyatga ega. Chunki tadqiqot metodlarini nazariy o'zlashtirishning o'zi bo'lajak o'qituvchining real pedagogik muammoni tadqiq etishga tayyorligini kafolatlamaydi. Tadqiqotchilik faoliyatining kasbiy qiymatini anglash, ilmiy dalilga ehtiyoj sezish va o'z amaliyotiga nisbatan izlanish pozitsiyasini egallash ham tadqiqotchilik tayyorgarligining muhim jihatlaridir. Shu sababli tadqiqotchilik ko'nikmalarini shakllantirish jarayonida kognitiv tayyorgarlik bilan motivatsion va refleksiv tayyorgarlik o'rtasidagi bog'liqlikni ta'minlash zarur.

T. Vigh tomonidan bo'lajak o'qituvchilar ishtirokida amalga oshirilgan tadqiqot ushbu nazariy fikrlarning amaliy tasdig'ini ko'rsatadi. Tadqiqotga yo'naltirilgan mikroo'qitish va Lesson Study elementlarining integratsiyasi bo'lajak o'qituvchilarning ayrim tadqiqotchilik ko'nikmalarini rivojlantirgan. Shu bilan birga, ishtirokchilarning tadqiqot maqsadi va savollarini shakllantirish, adabiyotlar sharhini tayyorlash hamda natijalardan asoslangan xulosalar chiqarish ko'nikmalarida qiyinchiliklar aniqlangan. Ushbu natija tadqiqotchilik ko'nikmasining yaxlit emas, balki bir-biri bilan bog'langan bir qator alohida amaliy-intellektual harakatlardan tashkil topishini ko'rsatadi.

Tadqiqotchilik faoliyatining bo'lajak o'qituvchi kasbiy rivojlanishiga ta'siri ham alohida ilmiy yo'nalishni tashkil

etadi. Sinf sharoitidagi tadqiqotlarni pedagogik amaliyot bilan birlashtirishga bag'ishlangan tadqiqotlarda bo'lajak o'qituvchilarning bevosita classroom-based research jarayonida ishtirok etishi ularda nafaqat tadqiqotga oid bilim va ko'nikmalarni, balki pedagogik faoliyatga oid kasbiy strategiya va munosabatlarni ham rivojlantirishi aniqlangan. Bu tadqiqotchilik faoliyatini pedagogik tayyorgarlikdan ajratilgan akademik faoliyat sifatida emas, balki nazariya va amaliyotni bog'lovchi mexanizm sifatida ko'rib chiqishga asos beradi.

Ilmiy manbalarning qiyosiy tahlili tadqiqotchilik ko'nikmalarini rivojlantirishga doir uchta asosiy konseptual yondashuv mavjudligini ko'rsatadi. Birinchi yondashuv tadqiqot metodologiyasi, ma'lumotlarni yig'ish, qayta ishlash va interpretatsiya qilish bilan bog'liq metodologik-protsessual yondashuvdir. Ikkinchi yondashuv tadqiqot natijalarini o'qish, tushunish, tanqidiy baholash va pedagogik qarorlar qabul qilishda qo'llashni nazarda tutuvchi dalillarga asoslangan yondashuv hisoblanadi. Uchinchi yondashuv esa o'qituvchini o'z pedagogik faoliyatini muntazam o'rganuvchi va takomillashtiruvchi mutaxassis sifatida talqin qiluvchi refleksiv-tadqiqotchilik yondashuvidir.

Bizning nuqtayi nazarimizcha, mazkur yondashuvlarning birortasini alohida qo'llash bo'lajak o'qituvchining tadqiqotchilik tayyorgarligini to'liq ifodalamaydi. Zamonaviy o'qituvchi bir vaqtning o'zida ilmiy axborot iste'molchisi, pedagogik muammoni o'rganuvchi tadqiqotchi va olingan dalillarni o'z kasbiy faoliyatiga tatbiq etuvchi refleksiv amaliyotchi sifatida faoliyat yuritishi talab etiladi. Shundan kelib chiqib, tadqiqotchilik ko'nikmalarini "muammoni anglash → tadqiqot savolini shakllantirish → ilmiy axborotni izlash → manbalarni tanqidiy baholash → metodni tanlash → empirik ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilish → natijalarni interpretatsiya qilish → xulosa chiqarish → pedagogik amaliyotga tatbiq etish → refleksiya" ketma-ketligida rivojlantirish maqsadga muvofiq.

Mazkur tadqiqotda nazariy tahlil, qiyosiy tahlil, ilmiy manbalarni tizimlashtirish, umumlashtirish va konseptual modellashtirish metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot muammosiga oid mahalliy va xorijiy ilmiy adabiyotlarda ilgari surilgan yondashuvlar mazmunan tahlil qilinib, bo'lajak o'qituvchilarda tadqiqotchilik ko'nikmalarini rivojlantirish zaruratini belgilovchi omillar aniqlashtirildi. Manbalarni tahlil qilishda tadqiqotchilik kompetensiyasining mazmuni, uning bo'lajak o'qituvchi kasbiy tayyorgarligidagi funksiyalari, tadqiqotga asoslangan pedagogik ta'lim imkoniyatlari hamda tadqiqotchilik faoliyati bilan pedagogik amaliyot o'rtasidagi aloqadorlik asosiy tahlil birliklari sifatida belgilandi.

Tahlil natijalari tadqiqotchilik ko'nikmalarini rivojlantirish zarurati birgina ilmiy-tadqiqot faoliyatiga tayyorlash vazifasi bilan izohlanmasligini ko'rsatdi. Ushbu zarurat zamonaviy pedagogik faoliyatning o'zgaruvchanligi, o'qituvchidan mustaqil va dalillarga asoslangan qarorlar qabul qilish talabining kuchayishi, ta'lim natijalarini muntazam diagnostika qilish ehtiyoji, ilmiy axborot hajmining ortishi hamda pedagogning o'z kasbiy faoliyatini uzluksiz takomillashtirish zarurati bilan bog'liq.

Shu nuqtayi nazardan, bo'lajak o'qituvchilarda tadqiqotchilik ko'nikmalarini rivojlantirishni oliy pedagogik ta'limning alohida bir fan yoki ilmiy ish yozish jarayoni doirasidagi vazifasi sifatida chegaralash yetarli emas. Tadqiqotchilik komponenti bo'lajak o'qituvchining kasbiy tayyorgarligi mazmuniga integrativ ravishda singdirilishi, nazariy fanlar, metodik tayyorgarlik, pedagogik amaliyot, mustaqil ta'lim va ilmiy-tadqiqot faoliyati o'rtasidagi uzviy aloqani ta'minlovchi mexanizm sifatida tashkil etilishi lozim.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

O'rganilgan ilmiy-nazariy manbalar tahlili bo'lajak o'qituvchilarda tadqiqotchilik ko'nikmalarini rivojlantirish masalasi zamonaviy pedagogik ta'limning ikkilamchi vazifasi emas, balki kasbiy tayyorgarlik sifatini belgilovchi muhim yo'nalishlardan biriga aylanayotganini ko'rsatadi. Tadqiqotchilik ko'nikmalariga bo'lgan ehtiyoj pedagogik faoliyat mazmunining o'zgarishi, ta'lim jarayonining murakkablashuvi, ilmiy axborot hajmining ortishi, o'qituvchining mustaqil kasbiy qarorlar qabul qilish mas'uliyati kuchayishi hamda ta'lim natijalarini dalillarga asoslangan holda tahlil qilish zarurati bilan bog'liq.

Ilmiy manbalarni qiyosiy o'rganish natijasida bo'lajak o'qituvchilarda tadqiqotchilik ko'nikmalarini rivojlantirish zaruratini belgilovchi omillarni kasbiy-pedagogik, axborot-tahliliy, refleksiv, innovatsion, metodologik hamda uzluksiz kasbiy rivojlanish omillari sifatida tizimlashtirish mumkin.

Birinchidan, kasbiy-pedagogik omil zamonaviy o'qituvchining pedagogik vaziyatlarda mustaqil va asoslangan qaror qabul qilish zarurati bilan belgilanadi. Pedagogik jarayon oldindan belgilangan algoritmlar asosidagina boshqariladigan barqaror tizim emas. Bir xil pedagogik metod turli sinflar, o'quvchilar yoki ta'lim sharoitlarida turlicha natija berishi mumkin. Shu sababli o'qituvchi mavjud vaziyatni kuzatishi, muammoni aniqlashi, ehtimoliy sabablarni tahlil qilishi, tegishli yechimni tanlashi va uning natijasini baholashi zarur. Bunday faoliyat mohiyatan tadqiqotchilik mantig'iga asoslanadi.

Demak, tadqiqotchilik ko'nikmasi o'qituvchining faqat ilmiy maqola, bitiruv malakaviy ishi yoki ilmiy loyiha tayyorlashi uchun zarur bo'lgan akademik ko'nikma emas. U kundalik pedagogik faoliyatda muammoni aniqlash va uni dalillar asosida hal qilish imkonini beruvchi kasbiy vosita vazifasini bajaradi.

Ikkinchidan, axborot-tahliliy omil zamonaviy pedagog faoliyat yuritayotgan axborot muhitining keskin kengayishi bilan bog'liq. O'qituvchi pedagogik va metodik mazmundagi katta hajmdagi axborot, ilmiy tadqiqot natijalari, elektron ta'lim resurslari va raqamli manbalar bilan muntazam to'qnash keladi. Bunday sharoitda axborotni topishning o'zi yetarli emas; uning ilmiy ishonchligi, dolzarbligi, metodologik asoslanganligi va muayyan pedagogik vaziyatga tatbiq etish imkoniyatini baholash talab qilinadi.

Shuning uchun bo'lajak o'qituvchida ilmiy manbani izlash, birlamchi va ikkilamchi manbalarni farqlash, dalil va muallif fikrini ajratish, turli tadqiqot natijalarini qiyoslash, ma'lumotlarning ishonchligini tekshirish hamda ular asosida xulosa chiqarish ko'nikmalarining rivojlanganligi alohida ahamiyat kasb etadi. Mazkur ko'nikmalar tadqiqotchilik faoliyatining axborot-tahliliy tarkibini tashkil etadi.

Uchinchidan, refleksiv omil o'qituvchining o'z pedagogik faoliyatini tahlil qilish va takomillashtirish ehtiyojidan kelib chiqadi. Refleksiya o'qituvchiga "Men qanday dars o'tdim?" degan umumiy savol bilan chegaralanmasdan, "Qo'llangan metod qanday natija berdi?", "Natijaga qaysi omillar ta'sir qildi?", "Buni qanday dalillar tasdiqlaydi?", "Keyingi faoliyatda nimani o'zgartirish kerak?" kabi tadqiqotchilik xarakteridagi savollarni qo'yish imkonini beradi.

Shu ma'noda pedagogik refleksiya va tadqiqotchilik faoliyati o'zaro bog'liq jarayonlardir. Refleksiya pedagogik muammoni anglashga olib kelsa, tadqiqotchilik faoliyati uni tizimli ravishda o'rganish va dalillar asosida tegishli pedagogik qarorga kelish imkoniyatini yaratadi. Tadqiqotchilik kompetensiyasiga bag'ishlangan zamonaviy tadqiqotlarda ham uning o'qituvchining refleksiv amaliyoti bilan bog'liqligi alohida ta'kidlanmoqda.

To'rtinchidan, innovatsion-pedagogik omil ta'limga yangi metodlar, texnologiyalar va pedagogik yechimlarning jadal kirib kelishi bilan belgilanadi. Har qanday pedagogik yangilikning mavjudligi uning muayyan ta'lim sharoitida avtomatik ravishda samarali bo'lishini anglatmaydi. O'qituvchi yangi metod yoki texnologiyani tanlash, uni pedagogik vaziyatga moslashtirish, qo'llash natijalarini kuzatish va samaradorligini baholashga qodir bo'lishi kerak.

Bunda tadqiqotchilik ko'nikmasi innovatsiyani shunchaki qo'llashdan uni ilmiy-pedagogik jihatdan sinab ko'rish va baholashga o'tishni ta'minlaydi. Natijada bo'lajak o'qituvchi pedagogik innovatsiyaning passiv iste'molchisi emas, balki uni tanqidiy baholaydigan, moslashtiradigan va zarur hollarda yangi pedagogik yechim yaratadigan faol subyekt sifatida shakllanadi.

Beshinchidan, metodologik omil pedagogik hodisalarni ilmiy bilish talablarining murakkabligi bilan bog'liq. Pedagogik muammoni aniqlashning o'zi tadqiqot uchun yetarli emas. Uni ilmiy muammoga aylantirish, tadqiqot maqsadi va vazifalarini belgilash, tadqiqot savoli yoki gipotezani shakllantirish, mos metodlarni tanlash, ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish, natijalarni interpretatsiya qilish hamda asoslangan xulosa chiqarish talab etiladi.

Bo'lajak o'qituvchilarning aynan mazkur bosqichlarning ayrimlarida qiyinchiliklarga duch kelishi tadqiqotchilik ko'nikmalarini maqsadli rivojlantirish zaruratini kuchaytiradi. Shu sababli oliy pedagogik ta'limda ilmiy-tadqiqot metodologiyasini faqat nazariy tushunchalar tizimi sifatida o'qitishdan ko'ra, talabalarni real yoki modellashirilgan pedagogik muammolarni tadqiq etishga jalb qilish muhim hisoblanadi.

Oltinchidan, uzluksiz kasbiy rivojlanish omili o'qituvchining oliy ta'lim muassasasida egallagan bilimlari butun kasbiy faoliyati davomida o'zgarmas va yetarli bo'lib qolmasligi bilan izohlanadi. Pedagogik bilimlar, o'qitish texnologiyalari, ta'lim vositalari va o'quvchilarning ehtiyojlari muntazam o'zgarib boradi. Bunday sharoitda pedagog yangi bilimlarni mustaqil o'zlashtirish, o'z faoliyatidagi muammolarni aniqlash va ularni hal qilishning ilmiy asoslangan yo'llarini izlashga tayyor bo'lishi kerak.

Shu jihatdan tadqiqotchilik ko'nikmasi bo'lajak o'qituvchining uzluksiz kasbiy rivojlanishini ta'minlovchi metako'nikma sifatida ham namoyon bo'ladi. Chunki tadqiqot qilishni biladigan o'qituvchi yangi pedagogik bilimni faqat tashqi manbalardan tayyor shaklda qabul qilmaydi, balki o'z kasbiy ehtiyojidan kelib chiqib bilim izlash, uni tekshirish, amaliyotda sinash va olingan tajribani qayta tahlil qilish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Yuqoridagi tahlil bo'lajak o'qituvchilarda tadqiqotchilik ko'nikmalarini rivojlantirish zaruratining o'zaro bog'langan uch darajada namoyon bo'lishini ko'rsatadi:

ijtimoiy-pedagogik daraja, kasbiy-faoliyat darajasi, shaxsiy-kasbiy rivojlanish darajasi.

Ijtimoiy-pedagogik darajada mazkur zarurat jamiyat va ta'lim tizimining mustaqil fikrlaydigan, innovatsion jarayonlarga moslasha oladigan va ilmiy dalillar asosida faoliyat yuritadigan pedagoglarga ehtiyoji bilan belgilanadi. Kasbiy-faoliyat darajasida u pedagogik muammoni aniqlash, ta'lim natijalarini tahlil qilish, samarali metodni tanlash va pedagogik qaror qabul qilish ehtiyoji bilan bog'liq. Shaxsiy-kasbiy rivojlanish darajasida esa tadqiqotchilik ko'nikmasi o'qituvchining refleksiyasi, mustaqil bilim olishi va uzluksiz kasbiy o'sishini ta'minlaydi.

Shu asosda bo'lajak o'qituvchining tadqiqotchilik faoliyatini quyidagi mantiqiy sikl orqali ifodalash mumkin:

Pedagogik muammo → tadqiqot savoli → axborot va dalillarni izlash → tahlil → tadqiqot yechimi → sinov → natijani baholash → pedagogik qaror → refleksiya → yangi muammo.

Mazkur siklning muhim xususiyati uning yakunlangan chiziqli jarayon emasligidir. Refleksiya natijasida yangi muammo, yangi savol yoki pedagogik faoliyatni yanada takomillashtirish ehtiyoji yuzaga kelishi mumkin. Natijada tadqiqotchilik o'qituvchining alohida va epizodik faoliyati emas, balki kasbiy rivojlanishining uzluksiz mexanizmiga aylanadi.

Shundan kelib chiqib, tadqiqotimiz doirasida bo'lajak o'qituvchilarda tadqiqotchilik ko'nikmalarini rivojlantirishning pedagogik zarurati deganda, o'zgaruvchan ta'lim sharoitida pedagogik muammolarni mustaqil aniqlash va o'rganish, ilmiy axborot va empirik dalillarni tanqidiy tahlil qilish, asoslangan kasbiy qarorlar qabul qilish hamda o'z pedagogik faoliyatini refleksiv ravishda takomillashtirishga qodir mutaxassisni tayyorlashga bo'lgan obyektiv ehtiyoj tushuniladi.

Mazkur talqin tadqiqotchilik ko'nikmasining bo'lajak o'qituvchi kasbiy tayyorgarligidagi o'rnini yangicha nuqtayi

nazardan ko'rish imkonini beradi. Ya'ni tadqiqotchilik ko'nikmasi kasbiy tayyorgarlikka qo'shiladigan alohida akademik element emas, balki pedagogik bilim, amaliy faoliyat, tanqidiy fikrlash, refleksiya va kasbiy rivojlanishni o'zaro bog'lovchi integrativ kasbiy mexanizm sifatida namoyon bo'ladi.

XULOSA VA TAVSIYALAR

Bo'lajak o'qituvchilarda tadqiqotchilik ko'nikmalarini rivojlantirish muammosiga oid ilmiy-nazariy qarashlarning tahlili mazkur jarayon zamonaviy pedagogik ta'limning muhim vazifalaridan biri ekanligini ko'rsatdi. Pedagogik faoliyat mazmunining murakkablashuvi, ta'lim muhitining o'zgaruvchanligi, ilmiy va metodik axborot hajmining ortishi, innovatsion ta'lim texnologiyalarining jadal rivojlanishi hamda o'qituvchidan mustaqil va dalillarga asoslangan kasbiy qarorlar qabul qilish talabining kuchayishi tadqiqotchilik ko'nikmalarining ahamiyatini oshirmoqda.

Tahlillar asosida tadqiqotchilik ko'nikmalarini rivojlantirish zarurati kasbiy-pedagogik, axborot-tahliliy, refleksiv, innovatsion, metodologik va uzluksiz kasbiy rivojlanish omillari bilan bog'liqligi aniqlandi. Mazkur omillar bir-biridan ajralgan holda emas, balki o'zaro ta'sirda bo'lajak o'qituvchining tadqiqotchilik pozitsiyasini shakllantiradi.

Tadqiqot natijalari bo'lajak o'qituvchining tadqiqotchilik ko'nikmasini faqat ilmiy ish bajarish yoki tadqiqot metodlarini bilish bilan chegaralash maqsadga muvofiq emasligini ko'rsatadi. Uning mazmuniga pedagogik muammoni aniqlash, tadqiqot savolini shakllantirish, ilmiy axborotni izlash va saralash, manbalarni tanqidiy baholash, tadqiqot metodini tanlash, ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish, natijalarni interpretatsiya qilish, dalillarga asoslangan xulosa chiqarish, olingan natijani pedagogik amaliyotga tatbiq etish hamda amalga oshirilgan faoliyatni refleksiv baholash kabi o'zaro bog'liq harakatlar kiradi.

Shu asosda tadqiqotchilik ko'nikmasi bo'lajak o'qituvchining kasbiy tayyorgarligida integrativ xususiyatga ega metako'nikma sifatida qaralishi mumkin. U pedagogik bilimni amaliyot bilan, nazariyani pedagogik tajriba bilan, ilmiy dalilni kasbiy qaror bilan hamda pedagogik faoliyatni refleksiya bilan bog'lash vazifasini bajaradi.

Maqolada ilgari surilgan yondashuvga ko'ra, bo'lajak o'qituvchining tadqiqotchilik faoliyati "pedagogik muammo → tadqiqot savoli → axborot va dalillarni izlash → tahlil → tadqiqot yechimi → sinov → natijani baholash → pedagogik qaror → refleksiya → yangi muammo" sikli asosida amalga oshadi. Ushbu sikl tadqiqotchilik faoliyatining bir martalik akademik topshiriq emas, balki o'qituvchining kasbiy faoliyati va uzluksiz rivojlanishiga hamroh bo'ladigan jarayon ekanligini ifodalaydi.

Bo'lajak o'qituvchilarda tadqiqotchilik ko'nikmalarini rivojlantirishning pedagogik zarurati uch darajada namoyon bo'lishi aniqlandi: ijtimoiy-pedagogik darajada — ta'lim tizimining ilmiy fikrlaydigan va o'zgarishlarga moslasha oladigan pedagogga bo'lgan ehtiyoji; kasbiy-faoliyat darajasida — o'qituvchining pedagogik muammolarni aniqlashi, dalillarni tahlil qilishi va asoslangan kasbiy qaror qabul qilishi zarurati; shaxsiy-kasbiy darajada esa — pedagogning refleksiv fikrlashi, mustaqil bilim olishi va uzluksiz kasbiy rivojlanish ehtiyoji bilan belgilanadi.

Shu bilan birga, tadqiqotchilik ko'nikmalarini rivojlantirish faqat "Ilmiy tadqiqot metodologiyasi" kabi alohida fanlar zimmasiga yuklatilishi kutilgan natijani to'liq ta'minlamasligi mumkin. Tadqiqotchilik faoliyati bo'lajak o'qituvchilar tayyorgarligining nazariy, metodik va amaliy komponentlariga integratsiya qilinishi, talaba pedagogik muammolarni bevosita o'rganish imkoniyatiga ega bo'lishi zarur.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, oliy pedagogik ta'lim amaliyoti uchun quyidagi tavsiyalar ilgari suriladi:

Bo'lajak o'qituvchilarning tadqiqotchilik ko'nikmalarini rivojlantirishni pedagogik ta'lim dasturlarining alohida vazifasi emas, balki kasbiy tayyorgarlikning integrativ komponenti sifatida belgilash.

Mutaxassislik va metodik fanlar mazmuniga pedagogik muammoni aniqlash, tadqiqot savollarini shakllantirish, manbalarni izlash va tanqidiy tahlil qilish, ma'lumotlar asosida xulosa chiqarishga yo'naltirilgan tadqiqotchilik topshiriqlarini tizimli kiritish.

Pedagogik amaliyotni faqat dars kuzatish va o'tkazishga emas, balki ta'lim jarayonidagi muayyan muammoni aniqlash, ma'lumot to'plash, tahlil qilish va pedagogik yechimni sinab ko'rishga yo'naltirilgan kichik tadqiqotlar bilan integratsiyalash.

Bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashda tadqiqotga asoslangan ta'lim, muammoli ta'lim, loyiha faoliyati, action research, Lesson Study va refleksiv topshiriqlardan maqsadli foydalanish.

Tadqiqotchilik ko'nikmalarini baholashda faqat tayyor ilmiy ish yoki hisobotning yakuniy sifatiga emas, balki tadqiqot muammosini aniqlashdan natijani interpretatsiya qilish va refleksiyagacha bo'lgan jarayonning barcha bosqichlariga e'tibor qaratish.

Bo'lajak o'qituvchida tadqiqotchilik faoliyatiga ijobiy munosabatni shakllantirish, ilmiy izlanishning pedagogik amaliyot uchun real qiymatini ko'rsatish hamda nazariya bilan amaliyot o'rtasidagi aloqani kuchaytirish.

Umuman olganda, bo'lajak o'qituvchilarda tadqiqotchilik ko'nikmalarini rivojlantirish zamonaviy pedagogik ta'lim oldida turgan obyektiv zarurat sifatida namoyon bo'ladi. Mazkur ko'nikmalar rivojlangan pedagog tayyor bilim va metodlarni takrorlovchi mutaxassisdan pedagogik hodisalarni kuzata oladigan, muammoni ilmiy jihatdan anglaydigan, dalillarni tahlil qiladigan, o'z qarorini asoslaydigan hamda kasbiy faoliyatini tadqiqot va refleksiya asosida muntazam takomillashtirib boradigan o'qituvchi-tadqiqotchi darajasiga ko'tariladi.

1. Abdullayeva N. A. Bo'lajak pedagoglarning ilmiy-tadqiqotchilik kompetensiyasini shakllantirish ijtimoiy-pedagogik zarurat sifatida // *Maktabgacha va maktab ta'limi*. – 2025. – T. 3, № 5. – DOI: [10.5281/zenodo.15535493](https://doi.org/10.5281/zenodo.15535493)
2. Abdullayeva N. A. *Bo'lajak pedagoglarning ilmiy-tadqiqotchilik kompetensiyasini shakllantirish texnologiyasi (Pedagogika fani metodologiyasi misolida)* : pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi. – Farg'ona: Farg'ona davlat universiteti, 2026.
3. Yaqubov F. M. *Ilmiy-tadqiqotchilik kompetentligining mazmuni va tarkibiy tuzilishi*. – 2025. – DOI: [10.47390/SPR1342V514Y2025N72](https://doi.org/10.47390/SPR1342V514Y2025N72)
4. Ergashev N. Tadqiqotchilik kompetentligi pedagogik muammo sifatida // *Maktabgacha va maktab ta'limi*. – 2025. – DOI: [10.5281/zenodo.17953837](https://doi.org/10.5281/zenodo.17953837)
5. Maxmudov B. B. Bo'lajak o'qituvchilarda tadqiqotchilik kompetensiyalarini rivojlantirishning nazariy asoslari // *Science Time*. – 2026. – T. 4, № 2. – DOI: [10.66345/stj.v4i2.4916](https://doi.org/10.66345/stj.v4i2.4916)
6. Matyakubova G. A. Oliy ta'limda ilmiy-tadqiqotchilik kompetensiyasini rivojlantirishda raqamli ta'lim platformalarining o'rnini // *Qo'qon DPI. Ilmiy xabarlar jurnali*. – 2026. – T. 8, № 6. – B. 582–589. – DOI: [10.70728/c.series.ped.v08.i06.090](https://doi.org/10.70728/c.series.ped.v08.i06.090)
7. Abdurahmonova D. U., Maxsudova Sh. M. Interaktiv darslar orqali bo'lajak matematika o'qituvchilarining tadqiqotchilik ko'nikmalarini oshirish // *Universal xalqaro ilmiy jurnal*. – 2024. – B. 520–524. – DOI: [10.71337/inlibrary.uz.universaljurnal.57737](https://doi.org/10.71337/inlibrary.uz.universaljurnal.57737)
8. Gussen L., Schumacher F., Großmann N., Ferreira González L., Schlüter K., Großschedl J. Supporting Pre-Service Teachers in Developing Research Competence // *Frontiers in Education*. – 2023. – Vol. 8. – Article 1197938. – DOI: [10.3389/feduc.2023.1197938](https://doi.org/10.3389/feduc.2023.1197938)
9. Matjašič M., Vogrinc J. Research Competence of Pre-Service Teachers: A Systematic Literature Review // *European Journal of Educational Research*. – 2024. – Vol. 13, No. 2. – P. 877–894. – DOI: [10.12973/eu-jer.13.2.877](https://doi.org/10.12973/eu-jer.13.2.877)
10. Vigh T. Development of Research Skills Through Research-Focused Microteaching Lesson Study in Preservice Teacher Education // *Teaching and Teacher Education*. – 2024. – Vol. 145. – Article 104618. – DOI: [10.1016/j.tate.2024.104618](https://doi.org/10.1016/j.tate.2024.104618)
11. Matjašič M., Vogrinc J. Supporting the Development of the Perceived and Actual Research Competence of Pre-Service Teachers // *Education Sciences*. – 2025. – Vol. 15, No. 6. – Article 652. – DOI: [10.3390/educsci15060652](https://doi.org/10.3390/educsci15060652)
12. Schröder A. I., Cammann F., Darge K., Krepf M., Weyers J. et al. Development of Student Teachers' Research Competence in the Context of Research-Based Learning: A Longitudinal Study on the Effects of an E-Learning-Supported Intervention // *Zeitschrift für Erziehungswissenschaft*. – 2025. – Vol. 28. – P. 1525–1548. – DOI: [10.1007/s11618-025-01342-y](https://doi.org/10.1007/s11618-025-01342-y)